ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 2, številka 1, junij 1998 · ISSN 1408-2969

RECENZIJE

Smiljana Gartner

Recenzija: Snježana Prijić: Pobačaj – za i protiv

Citiranje: Smiljana Gartner, »Recenzija: Snježana Prijić: Pobačaj – za i protiv«, *Analiza: časopis za kritično misel* 2, št. 1 (1998): 155–158.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Snježana Prijić
recenzirala Smiljana Gartner

POBAČAJ - ZA I PROTIV

Hrvatski kulturni dom, Rijeka 1995

Zbornik *Splav - za in proti* je uredila in tekste prevedla v hrvaški jezik Snježana Prijić. Je prikaz argumentov obeh strani: tako tiste, ki meni, da je splav nedopustno dejanje, kot tiste, ki zagovarja splav kot dopusten.

Zbornik je razdeljen na tri sklope. V prvem urednica razdeli problematiko splava v dve vprašanji, znotraj katerih se pojavljajo vsa druga. Prvo se nanaša na status fetusa: ali je fetus oseba ali ni? Drugo vprašanje zajema problem konflikta pravic: ali so pravice matere močnejše od pravic fetusa?

Drugi in hkrati najpomembnejši sklop zbornika je sestavljen iz osmih tekstov osmih avtorjev, ki so s svojimi stališči močno vplivali na polemiko o splavu. Najbolj skrajno stališče proti splavu zastopa odlomek iz *Evangelija življenja* papeža Janeza Pavla II. V zborniku so še članki Johna T. Noonana, jr., *Skoraj absolutna zgodovinska vrednost*, Mary Anne Warren *O moralnem in zakonskem statusu splava*, Judith Jarvis Thomson *V zagovor abortusa*, Jane English *Splav in pojem osebe*, Petra Singerja *Vprašanje življenja - splav*, Ronalda Dworkina *Moralnost splava* in Richarda M. Hareja *Splav in zlato pravilo*.

Tretji sklop je razdeljen na dva dela. V prvem delu Nada Tepšić z medicinskega stališča prikaže - svoj prikaz podkrepi s statističnimi podatki - pojav namerne prekinitve nosečnosti v Hrvaški in v svetu nekoč in danes, drugi del tretjega sklopa pa vsebuje shematski prikaz zakonodaje o abortusu v večini evropskih držav.

Abortus je uničevanje življenja po spočetju in pred rojstvom. Razprave ZA ali PROTI abortusu lahko primerjamo s Sizifovim delom. To so večno trajajoče polemike, ki jih takrat, ko se že zdi, da smo jih zaključili, odpiramo vedno znova. Razprava o potrditvi ali zavrnitvi abortusa poteka na številnih področjih človekovega delovanja: v politiki, medicini, sociologiji, psihologiji, teologiji, filozofiji; v svoji najbolj drastični obliki pa se pojavlja v obliki javnomnenjskih razprav in fizičnem obračunavanju laikov (bombni napadi na bolnišnice, ki izvajajo abortuse ...).

Prvi članek, ki ga predstavljam natančneje, je članek Johna T. Noonana, jr., *Skoraj absolutna zgodovinska vrednost*. Noonan trdi, da je skupni problem tako humanistov kot teologov vprašanje, kdaj neko bitje zares postane človek. Kriteriji za določanje tega so različni, s tem pa se razlikujejo tudi stališča, ki jih posamezniki zastopajo. Prvi kriterij je *kriterij sposobnosti preživetja fetusa izven materinega*

telesa. Tega avtor zavrne z dokazi, kot so: izpopolnjevanje inkubatorjev, sposobnost fetusa za preživetje izven telesa matere se spreminja glede na raso in individualne okoliščine ter z dokazom, da tudi večina otrok ni sposobna preživeti brez pomoči. Drugo stališče temelji na *kriteriju izkušnje*: ko začne fetus pridobivati izkušnje, ko začne pomniti in reagirati na dražljaje, postane človek in pridobi človeškost. Toda avtor se tudi s tem ne strinja in pravi: če ta kriterij vzamemo za univerzalnega, potem ljudje, ki imajo popolno amnezijo, izgubijo človeškost, in če postavimo za kriterij človeškosti izkušnjo ljubezni, potem tisti, ki je niso doživeli, niso ljudje.

Kot tretji avtor izpostavi *kriterij čustev odraslih ljudi* in kot četrti *kriterij socialne (družbene) vidnosti*. Tisti, ki zagovarjajo tretji kriterij, menijo, da do rojstva (ko otroka vidimo) ali vsaj do četrtega meseca (ko se otrok prvič premakne) mati in drugi fetusa ne smatrajo za osebo in tudi žalost ob izgubi je mnogo manjša. Če neke stvari ne vidimo ali ne tipamo, potem ne moremo govoriti o človeku. Vendar pa vemo, da so občutki nezanesljiv pokazatelj človeškosti drugih - najbolj je to opazno pri rasni diskriminaciji. Vid in tip sta še manj zanesljiva kot občutki. Na podlagi tega kriterija ljudje, ki jih zaradi bolezni ne moremo tipati, niso ljudje, izgubijo človeškost. Noonan smatra, da je naslednji kriterij, to je kriterij socialne vidnosti, zelo nevaren. Namreč, če se strinjamo, da fetus ni član družbe (ne more komunicirati, ne more služiti družbi in ni socialno opažen kot oseba) in s tem zanj ne morejo veljati iste pravice in pravila, ki veljajo za člane družbe, potem zanikamo človeškost vsakemu posamezniku, ki ga družba izključi.

Noonan zagovarja stališče, ki temelji na *kriteriju človeškosti*, zastopajo pa ga teologi: nujen in zadosten pogoj za to, da je neko bitje človek, je, da so ga spočeli človeški starši in da ima človeške potenciale oziroma je član vrste *Homo sapiens sapiens*. Fetus torej je človeško bitje, saj poseduje genetski kod, ki je lasten človeški vrsti.

Noonan se v nadaljevanju članka ustavi še pri vprašanju pravic matere in pravic fetusa, ki povzroča veliko polemik. Izhaja iz predpostavke, da je fetus človeško bitje, zaradi tega ima pravico in nalogo odločati o sebi, zato ne more nihče opraviti abortusa v dobro fetusa. Fetus ima enake pravice kot drugi, ima vrednost in njegova vrednost je neodvisna od staršev. Vendar pa so lahko interesi nekoga ekvivalentni ali superiorni interesom zarodka. To je v primeru, kadar je življenje matere ogroženo in je splav edina možnost za rešitev njenega življenja. John T. Noonan sklene članek z besedami, da splav ne bo nikoli moralno pravilen, če sprejmemo, da je fetus človeško bitje, saj bi s tem kršili pravilo racionalnega humanizma o enakosti človeških življenj. Obstaja le en primer, ko je splav opravičljiv - to je v primeru samoobrambe matere. Nihče namreč ne more od nikogar zahtevati, da se na račun tujega življenja odreče lastnemu.

J. T. Noonan je predstavnik tistih, ki zagovarjajo katoliško doktrino, to stališče pa bi lahko označili kot skrajno konservativno. Opozicija takšnemu pogledu na problematiko abortusa je članek Mary Anne Warren *O moralnem in zakonskem statusu splava*, ki se ozira proti skrajnemu liberalizmu. Na začetku teksta avtorica za-

vrne primer J. J. Thomsonove z violinistom in ugrabljeno osebo,[1] posredno zagovarja kontracepcijo in pokaže, da ob predpostavki Thomsonove (fetus je oseba in ima popolno pravico do življenja) splav ni moralno dopusten. Primer violinista je uporaben v primeru posilstva. Namreč, če oseba *A* napravi dejanje, zavedajoč se, da obstaja vsaj en odstotek možnosti, da je rezultat dejanja nastanek človeškega bitja s pravico do življenja in da je to bitje odvisno od osebe *A* in bi se ta temu lahko izognila, potemtakem je oseba *A* odgovorna in ima dolžnost skrbeti za to človeško bitje.

Naslednji korak v članku, ki je osrednji in najpomembnejši del prispevka, je poskus dokazati, da je splav moralno dopusten in ni nemoralen, saj ne gre za uboj osebe. Fetus namreč ni človeško bitje v *moralnem pomenu besede*, kot takšen ni član moralne skupnosti in nima moralnih pravic. Temelj tega članstva je biti oseba in ne genetska človeškost, kot trdi Noonan. Omejevanje (razen če so velike potrebe po otrocih v družbi) je neopravičeno kršenje najbolj temeljnih moralnih in ustavnih pravic.

Tradicionalni argument proti namerni prekinitvi nosečnosti[2] je veljaven le, če predpostavimo, da je fetus človek v moralnem smislu (je član moralne skupnosti in pojem osebe ločujemo od pojma genetične človeškosti). Moralne skupnosti ne tvorijo vsa človeška bitja, ampak vse in samo osebe. Za Warrenovo pa so kriteriji za človeškost oziroma za pojem osebe v moralnem smislu naslednji:

1. zavest in sposobnost občutiti bolečino;
2. mišljenje (razvita sposobnost reševanja problemov);
3. samoiniciativnost;
4. sposobnost komunikacije s kakršnimikoli sredstvi;
4. samozavest, individualna ali rasna (plemenska) ali obe.

Za priznanje statusa osebe sta po njenem mnenju zadostna pogoja prvi in drugi ali prvi in tretji kriterij. Zagotovo pa ni oseba nekdo, ki ne zadovoljuje nobenega od teh petih kriterijev, in fetus, četudi je popolnoma razvit, teh pogojev ne izpolnjuje. Sicer je v neki meri podoben osebi. Čuti in odzove se lahko na bolečino, lahko ima rudimentarno obliko zavesti. Toda kljub temu lahko trdimo, da se še ne zaveda popolno, ne more razmišljati ali oddajati najrazličnejših sporočil, njegova aktivnost ni samoaktivna in se ne zaveda samega sebe. Na podlagi tega razmišljanja avtorica trdi, da pri splavu ne gre za uboj osebe, ker fetus ni oseba. Strinja pa se, da je *potencialna oseba* in da ima neko pravico do življenja. Toda to dejstvo še ne daje fetusu enakih pravic, kot jih imajo dejanske, stvarne osebe. Uničevanje potencialnih oseb je sicer nemoralno, razen v primerih, ko gre za zaščito pravic dejanske, stvarne osebe. Pravice te osebe so vedno močnejše od pravic potencialne

[1] Primer J. J. Thomson: Nekega jutra se zbudite priklenjeni na posteljo in opazite, da vas je ugrabilo Združenje pristašev glasbe. Vi ste edina oseba, ki lahko reši življenje zelo slavnemu violinistu, tako da je devet mesečev vaš krvni obtok povezan s krvnim obtokom bolnega violinista. Thomsonova trdi, da vi niste dolžni sprejeti reševanja violinista. (*Glej* Judith Jarvis Thomson, "V zagovor abortusa", *Analiza*, Ljubljana, 2 (1997), str. 108-123).

[2] Tradicionalni argument: *Napačno je ubiti nedolžno osebo. Človeški fetus je nedolžna oseba. Torej je napačno ubiti človeški fetus.*

> osebe in njihovo omejevanje je kršenje temeljnih pravic. Mary Anne Warren dokaže svojo predpostavko, da je splav moralno dopusten in ni nemoralen, saj ne gre za uboj osebe. Toda s tem zaključkom mora prevzeti tudi težo *detomorstva*.
>
> Avtorica se tega zaveda in nas tolaži, da kljub dopustnosti detomorstva ni bojazni, da bi se le to razširilo. Prvič, ker bi uničenje otroka zmanjšalo zadovoljstvo velikemu številu ljudi, ki si želijo otroka posvojiti. Drugič: večina ljudi obravnava otroke kot vrednoto in bi v zameno za uničenje nezaželenih otrok pristali na zvišanje davkov. Z denarjem od davkov bi namreč zgradili sirotišnice, otroške domove … Zaradi obojega bi bilo napačno uničiti te otroke. Warrenova se izogne tudi pasti, da bi bilo potemtakem napačno uničiti fetuse kot "potencialne" otroke, z argumentom, da rojstvo otroka ne pomeni nobenih sprememb glede njegovih pravic, pomeni pa konec pravic matere, da odloča o potomcu. Pravica matere, ki ima v času nosečnosti pravico, da se odloči za abortus, je močnejša od pravice tistih, ki otroka želijo. Bojazni, da bi se detomorstvo razširilo, ni, toda če družba nima interesa pomagati, potem je dopustno uničiti deformiranega ali nezaželenega otroka.

Zbornik nam na razumljiv način podaja argumente in protiargumente za abortus in je primeren tako za laike kot za strokovnjake, ki se ukvarjajo z vprašanjem o namerni prekinitvi nosečnosti. Ko preberemo zbornik Snježane Prijić, se zavemo, da se za preprostim vprašanjem "Abortus, da ali ne?" skriva veliko področje vprašanj, dvomov in problemov.